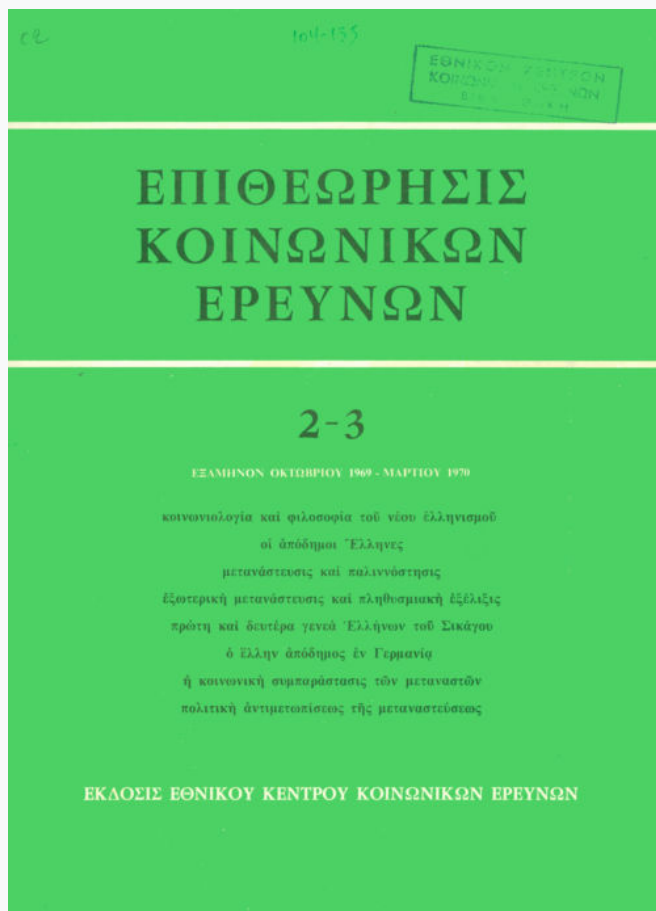


## The Greek Review of Social Research

Vol 2 (1970)

2-3



**Ο Έλλην απόδημος εν Γερμανία: Ψυχολογική και κοινωνικο-οικονομική εμπειρική έρευνα**

Νικόλαος Γ. Παπαδόπουλος

doi: [10.12681/grsr.400](https://doi.org/10.12681/grsr.400)

Copyright © 1970, Νικόλαος Γ. Παπαδόπουλος



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

### To cite this article:

Παπαδόπουλος Ν. Γ. (1970). Ο Έλλην απόδημος εν Γερμανία: Ψυχολογική και κοινωνικο-οικονομική εμπειρική έρευνα. *The Greek Review of Social Research*, 2, 142–143. <https://doi.org/10.12681/grsr.400>

# Ο ΕΛΛΗΝ ΑΠΟΔΗΜΟΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ψυχολογική και κοινωνικο-οικονομική εμπειρική έρευνα

ύλo

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητό

‘Ο συγγραφέας διεξήγαγε την έρευνα κατὰ τὰς ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς του, τὸ ἔτος 1964. Τὸ θέμα υπέδειξεν εἰς αὐτόν ὁ διευθυντής του Ψυχολογικοῦ Ἰνστιτούτου του Πανεπιστημίου Βόννης, καθηγητής κ. Hans Thomae.

Σκοπὸς τῆς ἐρεύνης ἦτο ἡ μελέτη: α) τὸν κινήτρων ἀποδημίας τῶν ἑλλήνων ἐργαζομένων ἐν Δυτικῇ Γερμανίᾳ, β) τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τῆς ἐκεῖ ἐργασίας ὡς καὶ τῆς ἐν γένει ζωῆς τῶν.

Ἡ μέθοδος ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν συλλογὴν τῶν ὑλικῶν ἦτο ἡ συνέντευξις βίσει ἐρωτηματολογίου.

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐρεύνης ἦσαν 30 ἐν ὄλῳ, ἡλικίας 18-50 ἐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 19 25-35 ἐτῶν. Ἐξ αὐτῶν οἱ 19 ἦσαν ἐγγαμικοὶ καὶ οἱ 11 ἄγαμοι. Προήρχοντο ἐξ ἄγροτικῶν κυρίως περιοχῶν (24) καὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον (21) γεωργοὶ καὶ χειρωνακτεῖς. Ὡς πρὸς τὴν σχολικὴν παιδείαν, οἱ 23 ἦσαν ἀπόφοιτοι Δημοτικοῦ Σχολείου, 4 Γυμν. συμπληρώσει ὀρισμέναις τάξεσι Γυμνασίου, 3 δὲ ἦσαν ἀπόφοιτοι αὐτοῦ. Ὁ χρόνος παραμονῆς αὐτῶν ἐπὶ τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν ἐκμαίνοστο ἀπὸ ἐνὸς μηνὸς μέχρι τεσσάρων ἐτῶν.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης προέκυψαν ὀρισμέναι ἐνδιαφέροντα μαρτυρία, τὰς ὁποίας παραθέτομεν ἑξῆς:

## Κίνητρα ἀποδημίας

Διὰ τοὺς 27 ἐκ τῶν 30 (90%) τὰ κίνητρα ἀποδημίας ἦσαν οικονομικά. Αἱ ἐπιμέναι ἀπαντήσεις συνοψίζονται ἐν πολλοῖς τὰς ἀπαντήσεις καὶ τῶν ὑπολοίπων.

«Τὸν τελευταῖο χρόνο δὲν πήραμε τίποτε ἀπ’ τὴς δουλειᾶς μας. Αὐτὸ ἦταν μιὰ «μόρφη μὴ σκέφτηκα νὰ φύγω, ἀλλὰ «μόνο μὴ ἀφορμῇ, καὶ δὲν ἦταν μόνο αὐ- «τὴ. Τὰ χροῦρια δὲν μοῦ δίνουν καμιά ἀ- «σφάλεια, γιατί ἤθελα νὰ ζῶ καλύτερα, νὰ «μυρῶ νὰ κάνω κάτι ὁ ἴδιος καὶ νὰ μὴ «ζῶ ἀπ’ αὐτὰ πού πήρα ἀπὸ τὸν πατέρα «μου. Ἦθελα νὰ καλύτερογὲν τὴ ζωῆ μου, «νὰ μὴ μείνω γεωργός, γιατί ὁ γεωργός «κεῖνὸ τὸ τελευταῖο ἐπάγγελμα γιὰ μὰς ἐ- «κεῖ, ὁ ἀργότερος δὲν ἔχει καμιά ἀξία στὴν «οικονομία.»

«Σκέφτηκα, ὅσο ἔχω χροῆ στὴν τρά- «πέζα, θάταν καλὸ νὰ μὴ περιμένω εὐφο- «ρία, γιὰ νὰ πάω χρήματα, ἀλλὰ νὰ φύ- «γω στὴ Γερμανία, γιὰ νὰ μπορῶω γρη- «γορώτερα νὰ τὰ ἐξοικονομῶω.»

«Ἀκουγα ἀπὸ ἄλλους, ὅτι στὴ Γερμα- «νία κερδίζουν πολλὰ χρήματα, καὶ σκέ- «φτηκα καλὸ θάταν νὰ πάω καὶ ἐγώ. Δὲν «εἶχα τίποτε συγκεκριμένο στὸ μυαλό μου.

«Σκέφτηκα μόνο, ἀν θὰ κέρδιζα, κάτι θὰ «μποροῦσα νὰ κάνω, ν’ ἀγοράσω ἕνα φορ- «τηγὸ καὶ νὰ κάνω μεταφορῆς, μιὰ πού «ἤμουν στὸ στρατὸ ὁδηγός.»

«Τὸν τελευταῖο χρόνο, ἦταν ἄρρωστο ἡ «γυναῖκα μου, δανείστηκα χρήματα καὶ «ἀπὸ ὅσα πήρα ἀπ’ τὰ σιτάρια δὲν μπο- «ρεσα νὰ τὰ ἐπιστρέψω, κι ἀν θὰ τ’ ἄφωνα «γιὰ ἀργότερα, θὰ αὐξάνονταν οἱ τόκοι. «Γι’ αὐτὸ σκέφτηκα ὅτι καλὸ θάταν νὰ «φύγω στὴ Γερμανία, γιὰ νὰ κερδίσω «περισσότερα χρήματα καὶ ἔτσι ν’ ἀντε- «πεξέλθω στὶς ὀσκολίες.»

Οἱ λοιποὶ 3 (10%) ἐκ τῶν ἀνωτέρω 30 ἀναφέρουν ὡς κίνητρα ἀποδημίας τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀλλάξουν τρόπον ζωῆς, τὴν ἱκανοποίησιν τῆς περιεργασίας τῶν, ὡς καὶ ἄλλους δευτερευόντας, καθαροῦ προσωπικοῦς λόγους:

«Πολλὰ χρήματα δὲν εἶχα, ἀλλὰ οὐτε «καὶ μεγάλες ἀνάγκες, πάντοτε εἶχαμε λε- «φτὰ στὴν τσέπη. Σκέφτηκα ὅμως ν’ ἀλ- «λλάξω τὴ δουλειά μου μαραγχοῦ καὶ πού «γεωργοῦ με μιὰ καλύτερη. Ἦθελα ἐπι- «σης σάν νέος νὰ δῶ κάτι, νὰ μάθω κάτι «καὶ νὰ διασκεδάσω. Ὅπως ὄλοιοί νεοί, «εἶχα καὶ ἐγὼ τὴν περιέργεια καὶ ἤθελα «νὰ ζῆσω κάτι διαφορετικὸ ἀπ’ ὅτι στὸ «χωριό μου.»

«Ἡ κυριώτερη αἰτία πού μ’ ἔκαμε νὰ «σκεφθῶ νὰ φύγω ἦταν ὅτι ἤθελα νὰ «δῶ καὶ ἐγὼ κάτι. Σκέφτηκα, εἶμαι ἐλευ- «θερος ἀκόμη καὶ μπορῶ νὰ ταξιδέψω στὴ «Γερμανία καὶ νὰ δῶ πὼς εἶναι ἐκεῖ. Φυ- «σικά, τὸ ὅτι θὰ κέρδιζα χρήματα, ἦταν «ἐπίσης μιὰ αἰτία, ἀλλὰ μὴ ἐνδιέφερε νὰ «κερδίσω τόσα, ὅσα θὰ χρειαζόμουνα γιὰ «τὸ ταξίδι καὶ γιὰ τὰ ἐξόδα στὴ Γερμα- «νία, ὅσο θὰ ἔμενα ἐκεῖ.»

«Ἦθελα νὰ δῶ τὴ Γερμανία, πού εἶναι «τὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης· τόσα πολλὰ λένε «γιὰ τὴν ἐυρωπαϊκὴ ζωὴ στὴν Ἑλλάδα καὶ «ἤθελα νὰ τὴν γνωρίσω. Ἦ περιπέτεια, «τὸ νὰ δῶ κάτι νέο, κάτι ἄγνωστο, νὰ «γνωρίσω ἄλλες χῶρες καὶ ἀνθρώπους με «παραινκίνοσε πάντοτε, γιατί μοῦ ἀρέσει «νὰ ζῶ με περιπέτεια... Ἐνας ἀνθρώπος «χωρὶς περιέργεια, χωρὶς περιπέτεια, εἶναι «ὀπως ἕνα ζῶο, γιὰ μένα.»

«Ἦθελα κάπως νὰ φύγω, νὰ πάω νὰ «γνωρίσω μιὰ ἄλλη ζωὴ, νὰ διακόψω τὸ «δεσμοῦ μου με τὸ κορίτσι καὶ νὰ ζε- «γασθῶ... Νὰ ἀγοράσω ἕνα αὐτοκίνητο... «Εἶχα ἐπίσης μιὰ σκέψη γιὰ σπουδές.»

«Ἦρθα στὴ Γερμανία ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά «γιὰ νὰ μπορῶω νὰ ζεφύγω ἀπ’ αὐτὴ τὴν «κατάστασι (=συνεχεῖς ἐριδες με τὸν πα-

τέρα). Ἔπειτα, γιὰ νὰ μάθω κάτι ἀπὸ «μηχανές, νὰ διορθῶω αὐτοκίνητα, κτλ., «ποῦ μὴ χρειαζόμουνα γιὰ τὴ δουλειά μου. «Ἦ ἕτερα ὅτι κάτι τέτοια τὰ μαθαίνει κα- «νεὶς ἐδῶ κατὰ τὸν πῶ ἐύκολο τρόπο.»

## Προβλήματα ἐκ τῆς ἐκεῖ παραμονῆς

Ταῦτα ὀφείλονται, κατὰ τὸν συγγραφέα καὶ τὰ ὀρίσματα τῆς ἐρεύνης του, εἰς ὀσχευρεῖαι τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζονται οἱ ἀπόδημοι ἐξ αἰτίας τῆς γλώσσης, τόσον εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ὀσον καὶ εἰς τὴν ἐν γένει ἐπικοινωνίαν τῶν μετὰ τῶν γηγενῶν, εἰς τὰς κλιματολογικὰς συνθήκας, τὰς συνθηκὰς ἐργασίας καὶ τὸν διαφορετικὸν ἐν γένει τρόπον ζωῆς. Καθίστανται δὲ αἱ ὀσχευρεῖαι αὐταὶ εἰς ἐντονώτεροι λόγῳ τῶν ὀνηλῶν προσδοκίῶν τῶν μεταναστῶν περὶ τῆς ζωῆς, τῶν ἁμοιβῶν, ὡς καὶ τῶν συνθηκῶν ἐργασίας ἐν Γερμανίᾳ, καὶ αἱ ὀποια, ὡς εἶναι φυσικόν, διαπευδονται, ὡς ἐμφαινεται ἐκ τῶν ἐξῆς ἀπαντήσεων:

«Μὲ τὴ γλώσσα ἐνίωσα τὴν πρώτη με- «γάλη ἀπογοητεῖσι. Κανεὶς δὲν ἐμ ἀνάγ- «καξ νὰ σιωπήσω, ἀλλὰ ἔγω ἤμουν ἀναγ- «κασμένος νὰ σιωπῶ.»

«Ὅταν φτάσαμε στὸ σταθμό, εἶδα ὅτι «ἄρισκόμαστον σὲ ἕνα τελείως ἄγνωστο «κόσμο. Δὲν ἔξεραμ καν πὸν βρισκόμα- «σαμε. Εἶχαμε τὸ συναισθημα σάν νὰ πέ- «σαμε ἀπ’ τὸν οὐρανόν. Ὅλοιοι σχεδόν ἔλε- «γαν ὅτι τὸ καλύτερο θὰ ἦταν εἰάν ἐπι- «στρέψωμε ἀμέσως, δὲ τὸ ἐπόμενο τραῖνο. «Δὲν μποροῦσαμε νὰ μιλήσωμε. Τὸ ἔξερα- «με, βέβαια, ὅτι δὲλὰ μὴ μποροῦσαμε νὰ «συνηνοουεθα, ἀλλὰ ἄλλο νὰ τὸ σκέ- «πεται κανεὶς καὶ ἄλλο νὰ τὸ ζῆ στὴν «πραγματικότητα.»

«Ἦμουν σάν νὰ βρισκόμουν σ’ ἕνα «χῶος. Ἐνίωθα σάν μιὰ μηχανή, χωρὶς νὰ «μπορῶ νὰ μιλῶ, χωρὶς νὰ ξερω πὼς ἐπε- «ρε νὰ συμπεριφέρωμαι, τι περιμένα ἀπὸ «μένα, τι ἔλεγαμ σὲ μένα... Εἶχα χάσει «τὸν ἐαυτό μου...»

«Τὸ κλίμα γενικά, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας, «δὲ στενοχώρησε πολλὴ, καὶ μάλιστα μοῦ «πέφτει σάν βάρος ἀκόμη τώρα αὐτὴ ἡ «ὀμίχη, αὐτὴ ἡ σκοτεινία...»

«Ἐνίωθα σάν κάτι νὰ μοῦ ἔλειπε, ἴσως «ἔδεικνεν ἡ καθαρότητα τῆς δικῆς μας ὀ- «τυμοσφαιρας, ἐκεῖνη ἡ ἡρεμία.»

«Καὶ με τὴ δουλειά ἀπογοητεῖτηκα, «γιατί τὰ ἀνακατήματα με τὰ ὑλικά τοῦ «οτιμένου καὶ ὀλα αὐτὰ μὰς μάστοταν τὰ «ὀδῆχτυλα. Ἦμωστον σὲ ἄλλες δουλειές «συνηθισμένοιο καὶ γι’ αὐτὸ μὰς ἦταν ὀσ- «κολλησι στὴν ἀρχὴ. Μὰς διηγούονταν στὴν «Ἑλλάδα, ὅτι οἱ δουλειές στὴ Γερμανία «εἶναι πολὺ ἐύκολες: Ἰατάξ ἕνα κομπὶ «καὶ ἐργάζονται οἱ μηχανές, καὶ ἄλλα. «Ἦ ἄλλα ἀμέσως διαπιστώσει ὅτι ὀλα αὐτὰ «ἦταν παραμύθια. Μὰς τὰ διηγούονταν αὐτὰ «γιὰ νὰ μὰς κάνουν τὴν ἐντύπωσι ὅτι «εἶδαν καὶ ἔξεραμ πολλὰ καὶ εἶναι σπου- «δαῖοι. Αὐτοὶ πού ἔρχονταν με ἄδεια μὰς «τὸ ἔλεγαμ αὐτὰ, καὶ ἄλλοι πάλι μὰς εἶο- «νταν ὀχι ἀκριβεῖς πληροφορίες γιὰ τὶς «δουλειές στὴ Γερμανία.»

«Βρῆκα διαφορετικὲς ἀπ’ ὅτι περιμένα,

»καί ἀπ' ὅτι ἔλεγαν ἄλλοι καὶ οἱ ὑπεύθυνοι στὴν Ἀθήνα, τίς δουλειές. Οἱ πιὸ πολλὰ εἶναι δύσκολοι καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ ἔδεν παίρνοντας πολλὰ. Ἡ δική μου δουλειὰ εἶναι βαριά καὶ λεπτή δουλειά, πρέπει νὰ δουλεύει κανεὶς ἐκεῖ με προσοχή. Ἄν μου τὰ εἶχε ἐξηγήσει κανεὶς ὅλα αὐτὰ ἀκριβῶς, ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα, δὲν θὰ ἔρχομαι με κανένα τρόπο. Τὸ νὰ γυρίσω πίσω τώρα δὲν εἶναι εὐκόλο, γιατί εἶμαι τώρα ἐδῶ καὶ μάλιστα ἀφοῦ ζῶδεμα τόσα χρήματα δέκα μέρες στὴν Ἀθήνα.»

«Συχνὰ μου μιλῶν σὰν νὰ μὴν μπορῶ νὰ κάμω τίποτε, σὰν νὰ μὴν ξέρω τίποτε, καὶ προσπαθοῦν νὰ με κάμουν νὰ πιστέψω ὅτι θὰ πρέπει νὰ εἶμαι εὐχαριστήμενος πρὸς βρῆκα ἐργασίας. Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἐτσι, μοῦ δίνουν ἐργασία ὄχι γιὰ νὰ μοῦ ὀδονουν χρήματα, ἀλλὰ γιατί χρειαζόταν ἐργάτες.»

«Περιμένα, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ἐδῶ ἀπραγμάτικα πολιτικῶν, καὶ ὅτι σὲ μᾶς σὰν ξένους θὰ εἰδείξαν περισσότερη κατανόηση καὶ φιλικότητα. Ἀλλὰ αὐτοὶ μὰς ἐβλεπαν καὶ νομίζαν πὼς τὸ νὰ ἐρθῶμε ἐδῶ σημαίνει εἰς δὲν εἶχαμε στὸ σπῆτι τίποτε νὰ κάνουμε, ὅτι ἤμισταν πεινασμένοι καὶ γι' αὐτὸ ἤμισταν ὑποχρεωμένοι νὰ φερῶμε ὅπως τὸ ἤθελαν αὐτοί. Φυσικὰ στὸ ἐργαστήριο καὶ στὴν πόλι, τὸ βλέπει κανεὶς αὐτὸ, δὲ χρειαζόταν νὰ ξέρη κανεὶς νὰ μιλᾷ γιὰ τὸ νὰ καταλάβη. Ἦθελα νὰ ἀλλάξω τὴν πρῶτή θέσι πρὸς μοῦ ἔδωσαν τὴν δουλειά, ἀλλὰ με ἀπειλοῦσαν ὅτι θὰ με δέστελαν πάλι πίσω, 'στὴν πατρίδα σου, ὅπου δὲν ἔχεις καμιά δουλειά.' Ὅταν ὀ ἴδιος μετὰ ζήτησα τὰ χάρτια μου καὶ ἤθελα νὰ φύγω, με δέσσαν νὰ νέα θέσι.»

«Διαφορετικὰ ἀπ' ὅτι φανταζομένου ἦταν ἡ ἐργασία, δηλαδὴ τὸ εἶδος τῆς δουλειᾶς καὶ τὸ σύστημα' μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ συνηθίσω, γιατί μὴν τέτοια ζωὴ εἶναι μονότονη, ὅλα γίνονται ρουτίνα καὶ λείπει ἡ ἀνεξαρτησία. Ὅλα βρίσκονται σὲ μιά σκοπιμότητα καὶ αὐτὸ εἶναι ἴσως καλὸ, ἀλλὰ ὄχι γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἄνθρωπους, γιατί ἐδῶ πρέπει νὰ ζῆ κανεὶς μὴν μνηχανῆ, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη ἐλευθερία ὅπως τῆ θέλει. Ὅλα εἶναι σὰν νὰ γυρίζουν γύρω ἀπὸ ἓναν ἄξονα καὶ ἂν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὸ ρυθμὸ, δὲν μπορεῖ νὰ ζῆσῃ. Αὐτὸ συμβαίνει στὴ δουλειά καὶ γενικὰ στὴ ζωὴ τῆς Γερμανίας, καὶ τὸ νὰ συνηθίσω σ' αὐτὰ μοῦ ἦταν πολὺ δύσκολο.»

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω δυσχερείας, ἐπειδὴ ἡ ἀμοιβὴ ἐργασίας εἶναι σαφῶς ὑψηλότερη ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἐλληνικὰ ἡμερομισθία, σημαντικὸν ποσοστὸν τῶν ἐλλήνων ἀποδημῶν κατορθῶνουν νὰ προσαρμωθῶν χωρὶς νὰ χάσουν τὴν ἐθνικὴν τὸν συνειδήσιν καὶ νὰ ἀφομοιωθῶν, ὡς συμβαίνει με ὀρισμένους ἐξ αὐτῶν ἄλλοι ὅμως ἀδυνατοῦ νὰ προσαρμωθῶν, με ἀπέτελεσμα νὰ ἐμφανίζον διανομεῖς ψυχικὰς ἀντιδράσεις, ἐκδηλούμενας βασικῶς ὑπὸ τὴν μορφήν νοσταλγίας:

«Ἐδῶ ἔχω πολλές δυσκολίες, ὅλα μόνος μου, ὑπεύθυνος ὁ ἴδιος γιὰ ὅλα. Στὸ σπῆτι ὁ πατέρας μου με συμβούλευε γιὰ ὅλα. Ἡ ζωὴ εἶναι ἐδῶ φυσικὰ καλὴ-τερη ἀπ' ὅτι στὸ χωριό μου, ἀλλὰ τώρα, ἐπειδὴ εἶμαι ἐγὼ ἐδῶ, δὲν εἶναι γιὰ μένα καλύτερα. Καλύτερα εἶναι μόνο ἐπειδὴ ἔχω σίγουρη δουλειά καὶ τὴ σιγουριά ἐπὶ κερδοῦς λεπτὰ. Καλύτερα φυσικὰ ἀπ' ὅτι στὴν Ἑλλάδα, γιατί μπορῶ νὰ μαζέψω χρήματα, ἀλλὰ μόνο ἂν μαγειρεύω ὁ ἴδιος καὶ πλένω. Εἶδα ἐπίσης πολλὰ, πρᾶγμα πού ἄλλως δὲ θάταν δυνατό. Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ μείνω πολὺ χρόνον ἐτσι ὅσπην κατᾶσται αὐτή.»

«Γιὰ μένα ἦταν καλύτερα στὸ χωριό μου. Εἶχα βέβαια οικονομικὰς ἀνεχίες, ἀλλὰ θέλω ν' ἀνανεώω καθαρὸ ἀέρα καὶ νὰ πίνω καλὸ νερὸ. Ἦρθα ἐδῶ γιὰ λόγους, καὶ ἂν ἀκόμη φέρω τὴν οικογένεια μου δὲν θὰ μείνω πολὺ, γιατί δὲν μπορῶ ἀρσείν ἐδῶ ἡ ζωὴ. Ἐγὼ συνήθισα μετὰ ἄλλη ζωὴ, δὲν μπορῶ νὰ τ' ἀφήσω ὅλα σὲ στὸ πῆτι καὶ ν' ἄρχισω ἐδῶ μιά νέα ζωὴ. Ἐγὼ ἔκει μιά οικογένεια, με τὴν ποῖα ἔχω ἀρξίσει μιά ἄλλη ζωὴ. Ἐκεῖ ἔπρεπε τρεῖς μῆνες νὰ ἐργάζομαι μέρη καὶ νύχτα στὰ κατὰ καὶ μετὰ δὲν εἶχα σχεδὸν δουλειά. Ἐδῶ δουλεύω κανονικὰ, σύμφωνα με ὀρισμῶν χρόνον. Ξέρω ὅτι κερδοῦς περισσότερα ἂν δουλεύω πιὸ πολὺ χρόνον. Αὐτὸ εἶναι καλὸ, ἀλλὰ ἐγὼ συνηθίσω ἀλλιως καὶ ἔχω ἐρθῆ μόνον γιὰ ἕνα χρόνον ἐδῶ. Ὅπως ζῶ τώρα ἐδῶ δὲν εἶναι καλύτερη γιὰ μένα ἡ ζωὴ ἐδῶ. Τὸ νὰ φέρω τὴν οικογένειά μου ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατό, οὔτε καὶ θέλω. Γιὰ μένα εἶναι τώρα ἐδῶ ἓνα διάστημα πού τὸ περνῶ, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ καλυτερέσω τὴ ζωὴ μου καὶ τὴ ζωὴ τῆς οικογενείας μου. Τὸ ὅτι βρίσκομαι μακριὰ ἀπ' τὴν οἰκογένειά τὸ θεωρῶ πολὺ πολὺ ἄσχημο. Μὲ τὰ χρήματα εἶμαι εὐχαριστήμενος, συγκέντρωσα 8.000 μάρκα σὲ 14 μῆνες, ἀλλὰ μαγειρεύω μόνος μου καὶ δὲν πάω σὲ καμιά ἀνεξαρτησία. Μόνον δουλεύω, φαγητὸ καὶ ὕπνο. Οικονομικὰ ἦταν καλὰ γιὰ μένα, ἀλλὰ ἄλλιως ψυχικὰ γιὰ μένα καὶ τὴν οἰκογένεια, ἄσχημα. Ἡ γυναίκα μου καὶ τὸ παιδί μόνον, ἐγὼ τὸ ἴδιο. Θὰ ἔλεγα, ὅτι καλύτερα θάταν νὰ μὴ εἶχα ἔρβη, κι ὡς κερδοῦς λιγότερα χρήματα.»

«Ἀπ' τὴ μὴν πλεονὰ τὸ βρίσκω καλὸ, πού εἶμαι ἐδῶ, ἐπειδὴ δουλεύω ἓνα χρόνον καὶ βγάζω περισσότερα ἀπ' ὅτι στὸ σπῆτι. Ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ εἶναι πολὺ στενώχωρα γιὰ μένα, γιατί εἶμαι μόνος μου ἐδῶ καὶ ἡ γυναίκα μου ἐκεῖ μόνη τῆς, εἶμαι μακριὰ ἀπ' τὴν οἰκογένεια, μακριὰ ἀπὸ φίλους καὶ γνωστούς, εἶμαι σὲ μιά ξενιτὴ χώρα. Δὲν ξέρω τί μπορῶ νὰ κάμω, γιὰ νὰ μὴ στενωχωρέμαι, εἶναι ἀναπόφευκτὸ τὴ δικὴ μου θέσι.»

«Ὡφελίμου ἦταν πού ἦρθα, γιατί κέρδιζα τὸ μῆνα ἓνα ὀρισμῶν ποσῶ. Μέχρι τῶμα μπορέσα νὰ βάζω στὴν πάντα τὸ μῆνα 300 μάρκα. Στὴν ἀρχὴ ἔπαιρνα πολὺ λίγα καὶ γι' αὐτὸ δὲν γύρισα ἀμέσως πίσω στὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ δὲν εἶχα χρήματα. Μετὰ ἄρχισα νὰ παίρνω πιὸ πολλὰ,

»δουλεύω με Akkord, καὶ γι' αὐτὸ καὶ εἶμαι ἐδῶ, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ χρήματα τὰ κερδοῦς με βαρῖα δουλειά. Ἀπ' ἄλλη ὀποιοὶ πάλι ἦταν ἄσχημο γιὰ μένα, γιατί μού κακοκαινεῖται πάντοτε ἐδῶ, νιώθω μοναξιά, καὶ ἡ ζωὴ μου ἐδῶ μού φερνει μιά ψυχικὴ ἐρήμωση.»

«Στὸ σπῆτι κυβερνοῦσα ἐγὼ ὅπως ἤθελα τὴ ζωὴ μου, ἦμουν σὲ γνωστὸ περιβάλλον, ἡ γλώσσα, τὰ ἦθη, οἱ γιορτές, γνωστὸς τρόπος στὴ ζωὴ, ἐκκλησία. Ἐδῶ νειμα ἓνας ξένος μετὰ ξένων καὶ δὲν μπορῶ νὰ βρῶ κάποιον με τὸν ὅποιον νὰ ταϊριάζομαι. Καὶ οἱ πατριώτες πού συναντῶ ἐδῶ, δὲν ξέρω τὴ εἶδος ἀνθρώπων εἶναι. Ἐκτός αὐτοῦ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς βρῆ καὶ εὐκόλα, ἂν μὴν σὲτὸ ἄλλο ἀκρο τῆς πόλεως. Ἄν καὶ εἶχα στὴν Ἑλλάδα λιγότερα χρήματα, περνοῦσα πολὺ πιὸ εὐχάριστα ἀπ' ὅτι ἐδῶ. Ἐδῶ ζῶ μόνος μου, ἀπομονωμένος ἀνάμεσα σὲ τόσους ἀνθρώπους.»

Τὰ προβλήματα τῶν ἀποδημῶν ὀξύνονται ἐπι περισσότερον καὶ ἐκ τού γεγονότος ὅτι ἡ ἀπουσία τῶν κασιτῶν προβληματικὴν τὴν κατᾶστασιν τῶν οἰκείων τῶν, ὡς γίνεται φανερόν ἐκ τῶν ἐξῆς ἀπαντήσεων:

«Ἡ γυναίκα μου εἶναι ἐπίσης μόνη τῆς, καὶ σῆτι στενωχωρεῖται ὅπως καὶ ἐγὼ, ὅπως μού γράφει. Εἶναι ὑπεύθυνη τώρα καὶ γιὰ τὴ δουλειά με φροντίτῃ, ἔχει πιὸ πολλές σκοτούρες, πού τὴν ταλαιπωροῦν. Δὲν μπορῶ ὅμως ἐγὼ νὰ ἐπιστρέψω γρήγορα, γιατί δὲν μὰζευα ἀκόμη ἀρκετὰ χρήματα. Ἐχει δυσκολίες καὶ μετὰ τὰ παιδιά καὶ αὐτὸ με στενωχωρεῖ πολὺ. Εἶναι εὐχάριστο πού τὴν βοηθοῦν οἱ γονεῖς μου. Κάνουν ὄλοι μαζί τὴ δουλειά σὲ στὸ σπῆτι πού μποροῦν. Εἶχα πείσει τότε ἐγὼ τὸ ἄσχημα καὶ πρέπει ἡ γυναίκα μου νὰ τὰ φροντίτῃ καὶ νὰ τὰ θέρισῃ.»

«Ἀφοῦ δὲν μπορῶ νὰ φέρω τὴ γυναίκα μου ἐδῶ, μού γράφει καὶ αὐτὴ νὰ ἐπιστρέψω. Μετὰ περιμένομε τώρα καὶ παιδί, καὶ αὐτὸ εἶναι ἐπίσης ἓνας λόγος γιὰ νὰ ἐπιστρέψω, ἀλλὰ πολὺν καιρὸ πάλι δὲν θὰ ἔμεινα.»

«Τὰ παιδιά μου εἶναι σὲ ἡλικία πού πρέπει σὰν πατέρας νάμαι ἐκεῖ γιὰ νὰ τοὺς δῶσω μὴ καλὴ ἀγωγή. Δὲν ἦταν καλὸ γιὰ τὴν οἰκογένειά μου νάμαι ἡ γυναίκα μου μόνη τῆς με τέτοια παιδιά καὶ ἐγὼ σὰν πατέρας ν' ἀπουσιάζω, γι' αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ μείνω πιὸ πολὺ τώρα πάλι. Θέλω νὰ ξέρω τὸ κάθε τὴ πού συμβαίνει στὴν οἰκογένειά μου ἀμέσως, γιὰ νὰ κανονίσω κατὰ τὸν καλύτερον τρόπο καὶ τὴ ζωὴ τῆς οἰκογενείας μου. Καὶ αὐτὰ μπορῶ νὰ τὰ κάνω, μόνο ἂν εἶμαι ἐκεῖ.»

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων ὁ συγγραφεὺς προτείνει τὴν καλύτεραν ὀργανωσιν τῆς ἀποδημίας, ἐπι τῆς βάσει καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἀποδημῶν γενομένων πρᾶξεων. Οὗτω θὰ ἠδύνατο αἰ διυνάμενα νὰ προκύψουν ἐξ ἀπὸ τῆς ὀφελείας τῶσων διὰ τοὺς ἀποδημῶς ὡς ἄτομα, ὄσον καὶ διὰ τὴν Χώραν.